

Turistički razvoj i stagnacija otoka Korčule u modelu razvojnog ciklusa turističkih područja

Ivan Šulc

U radu se analizira razvojni ciklus otoka Korčule od 1964. do 2012. prema Butlerovu (1980) modelu, u skladu s kriterijima Lundtorpa i Wanhila (2001). Turistički razvoj u promatranom razdoblju analiziran je u dva zasebna razvojna ciklusa, s obzirom na različite faktore, segmentaciju turističke ponude, oblike turizma i prostorne procese. Prvi razvojni ciklus temelji se na klasičnome turističkom proizvodu *sunce i more*, pri čemu se turizam širi na cijeli otok, a završava opadanjem uslijed slabljenja atraktivnosti i konkurentnosti klasičnoga turističkog proizvoda krajem osamdesetih, a zatim i zbog Domovinskog rata. Aktualni razvojni ciklus počinje poslijeratnom obnovom turizma, ponovno na temelju kupališnog turizma, no već sredinom prvoga desetljeća 21. stoljeća otok ponovno ulazi u fazu stagnacije. Zbog toga se sve veći naponi ulažu u razvoj složene turističke ponude i oblika turizma s naglaskom na baštinu i aktivan odmor.

Ključne riječi: turistički razvoj, Butlerov model, Korčula (otok)

Tourism Development and Stagnation of Korčula Island in the Model of the Tourism Area Life Cycle

The paper analyses the life cycle of Korčula Island in the 1964-2012 period using Butler's (1980) model, according to Lundtorp and Wanhil (2001) criteria. Tourism development was analysed within two separate life cycles, in respect of different factors, segmentation of tourist offer, forms of tourism and spatial processes. The first cycle was based on the classical tourist product, *Sun and Sea*, and caused the take-over of the whole island by tourism and ended with decline, due to loss of attractiveness and competitiveness of the classical tourist product in the late 1980s and the Homeland War. The present cycle was initiated by rejuvenation of coastal tourism after the war, but the island entered into a stagnation phase again in the mid-2000s. Therefore, great efforts are being put into development of a complex tourist offer and forms of tourism, emphasising heritage and active holidays.

Key words: tourism development, Butler's model, Korčula (island)

UVOD

Unatoč mjestimičnim prijašnjim pojavama intenzivniji razvoj turizma na Europskom Sredozemlju počinje u 19. stoljeću i rezerviran je uglavnom za više društvene slojeve. Taj proces ne zaobilazi ni Hrvatsku, pa se pojedini priobalni dijelovi uključuju u turizam već sredinom 19. stoljeća (Blažević, 1987; Vukonić, 2005). Uključivanjem bogatijega građanstva u turizam u međuratnom razdoblju turistička se kretanja na Sredozemlju omasovljuju, razvijaju se različiti oblici turizma (turizam gradova, kulturni, zdravstveni i vjerski), a u pojedinim regijama turizam izaziva vidljive transformatorske učinke (Formica i Uysal, 1996; Garay i Cànoves, 2011). U Hrvatskoj je snažniji turistički razvoj i dalje vezan uz priobalje, ali javljaju se i prve naznake turizma u unutrašnjosti (Blažević, 1987; Vukonić, 2005).

Drugi svjetski rat uzrokuje prekid u turizmu na Europskom Sredozemlju na gotovo cijelo desetljeće, no poslijeratne društveno-gospodarske promjene u državama razvijenog Sjevera, posebno konsolidacija države blagostanja u razvijenim europskim državama, dovode do demokratizacije turizma i razvoja masovnoga ljetnog odmorišnog turizma u primorskim područjima¹ (Formica i Uysal, 1996; Garay i Cànoves, 2011). Razvoj turizma na Sredozemlju prati izgradnja velikih hotelskih kompleksa koji dovode do ubrzane fizionomske transformacije priobalnog prostora (Ioannides, 1992, 2001; Akis i dr., 1996; Knowles i Curtis, 1999; Andriotis, 2003, 2006a, 2006b; Pulina i Biagi, 2006; Chapman i Speake, 2011; Garay i Cànoves, 2011; Ivars i Baidal i dr., 2013). Poslijeratni razvoj turizma u Hrvatskoj okrenut je ponajprije domaćemu (jugoslavenskom) tržištu, a uvidjevši pozitivne ekonomske učinke turizma, država od početka šezdesetih planski razvija turizam orijentiran na strano turističko tržište (Vukonić, 2005). Ipak, turistički razvoj u Hrvatskoj u tom je razdoblju umjereniji u usporedbi s drugim sredozemnim destinacijama, vezan je pretežno uz postojeća naselja, a značajno se oslanja na komplementarne smještajne kapacitete (Vukonić, 2005).

Primorska turistička mjesta na Sredozemlju već osamdesetih, nakon samo dva desetljeća, počinju pokazivati znakove zamora, pogoršanja fizičke infrastrukture i degradacije okoliša (Robinson, 1996), nastale uslijed nedostatka prostornog planiranja i kontrole turističkog razvoja (Knowles i Curtis, 1999). Smanjenju europske turističke potražnje za tim područjima pogoduje pojava novih, jeftinijih i turistički manje transformiranih destinacija na istočnom i južnom Sredozemlju te izvan Europe, ali i povećanje dostupnosti dalekih destinacija zbog smanjenja cijena karata u zračnom prometu (Formica i Uysal, 1996; Ioannides, 2001). Garay i Cànoves (2011) to razdoblje nazivaju postfordizmom te promjene u turističkoj potražnji povezuju i s rastom stupnja obrazovanja i zahtjevnosću novih turista, promijenjenim navikama i motivima putovanja te željom za doživljavanjem destinacije, na što zrela sredozemna turistička područja nisu pripremljena. Suočena s opadanjem, već devedesetih ulažu velike napore u revitalizaciju turizma temeljenu na unapređenju ljetnoga odmorišnog turizma i razvoju novih oblika turizma (Chapman i Speake, 2011).

Problemi vezani uz stagnaciju opterećuju i hrvatski turizam, koji je osamdesetih snažno orijentiran na jednostavni turistički proizvod *sunce i more*. Nakon turističkih rekorda već je 1988. zamjetno smanjenje ukupnoga turističkog prometa, a na postojeće se probleme nadovezuje i Domovinski rat, koji potpuno prekida turistički razvoj. U razdoblju

revitalizacije sredozemnih destinacija hrvatski je turizam duboko opterećen ratnim zbivanjima te problemima tranzicije i privatizacije, tijekom kojih nestaje dio smještajnih kapaciteta, koje dijelom kompenzira snažni rast smještaja u kućanstvima (Pirjevec i Kesar, 2002; Vukonić, 2005).

Navedeni prostorni procesi potaknuti turizmom vrlo rano potiču znanstvenike, posebno geografe, da razviju modele kojima bi povezali turistički razvoj i transformaciju prostora i omogućili predviđanje razvoja turizma. Christaller (1955, 1963) među prvima nastoji istražiti prostornu logiku turističkih kretanja, a Plog (1974, 2001) u svojem psihografskome modelu povezuje psihološke karakteristike (potencijalnih) turista s tipom turističkih područja koja posjećuju (u skladu sa stupnjem razvijenosti infrastrukture za turiste). Miossec (1977) ide korak dalje i u modelu strukturne evolucije turističke regije objašnjava odnos intenziteta razvoja turizma i njegova utjecaja na transformaciju (turističkih) regija. Ipak, najveću pozornost cjelokupne znanstvene javnosti koja proučava turizam izazvao je koncept razvojnoga (životnog, evolutivnog) ciklusa turističkog područja (*The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution*, TALC) geografa Richarda Butlera (1980), koji stavlja u odnos vrstu turista koji posjećuju određeni prostor, njihove karakteristike, stupanj razvoja turizma te transformaciju središnjega turističkog mjesta i čitave njegove regije pod utjecajem turizma. Primjenjivost Butlerova (1980) modela dokazana je mnogobrojnim testiranjima u svijetu na turističkim područjima različitih hijerarhijskih razina. U Hrvatskoj su model razvojnog ciklusa testirali Čorak (2006) na primjeru Opatijskog primorja i Vojnović (2012a, 2012b) na odabranim turističkim destinacijama u zapadnoj Istri.

Ovaj rad donosi rezultate istraživanja razvojnog ciklusa otoka Korčule od 1964. do 2012. Posebna pozornost posvećena je trenutačnoj fazi razvoja i odvijanju turizma u prostoru te se na temelju rezultata daje perspektiva daljnjega turističkog razvoja u kontekstu modela. Ciljevi su rada: (1) odrediti tijek razvojnog ciklusa otoka Korčule od šezdesetih godina 20. stoljeća do danas, (2) utvrditi prostorne razlike u odvijanju razvojnog ciklusa između pojedinih turističkih mjesta na Korčuli od šezdesetih godina 20. stoljeća do danas i (3) definirati trenutačnu fazu otoka i turističkih mjesta u razvojnog ciklusu te njezina obilježja.

RAZVOJNI CIKLUS TURISTIČKOG PODRUČJA

Prema Butlerovu (1980) modelu razvojnog ciklusa turističko područje prolazi kroz šest faza od početka razvoja turizma. Turistički razvoj počinje fazom *otkrivanja* (*exploration*); slijede faze *uključivanja* (*involvement*), *razvoja* (*development*), *konsolidacije* (*consolidation*) i *stagnacije* (*stagnation*), koju može slijediti jedan od pet scenarija, od *opadanja* (*decline*) do *revitalizacije* (*rejuvenation*) (Butler, 1980). U fazi razvoja apsolutni i relativni rast broja turista najviši je i u vršnim se razdobljima približava broju stanovnika ili ga čak nadmašuje. Uloga lokalne inicijative i kontrole u turizmu smanjuje se, neke usluge čak i nestaju, a zamjenjuju ih veće, sofisticiranije i modernije koje pružaju vanjske tvrtke. Primjetne postaju fizionomske promjene, koje dio lokalnog stanovništva ne odobrava (Butler, 1980). Ubrzani rast masovnog turizma prati intenzivna izgradnja smještajnih kapaciteta niže kvalitete uz obalu (Pulina i Biagi, 2006; Garay i Cànoves, 2011), što dovodi do intenzivnih fizionomskih promjena (Andriotis, 2006a), transformacije

ruralnih područja u urbanizirani prostor i povećanja razvojnih dispariteta između obale i unutrašnjosti (Ioannides, 2001).

U fazi konsolidacije broj turista i dalje raste, ali stopama nižim nego u fazi razvoja, i u vršnim razdobljima nadmašuje lokalno stanovništvo, a veliki se napori ulažu u produljenje sezone i povećanje turističkog tržišta (Butler, 1980). Turizam postaje glavna djelatnost u lokalnoj ekonomiji te stvara dohodak i radna mjesta, no turistička destinacija gubi privlačnost (Pulina i Biagi, 2006). Snažni pritisak turista i njima namijenjenih usluga može izazvati nezadovoljstvo i otpor kod lokalnog stanovništva, posebno onog dijela koji nije izravno uključen u turizam, a mogući su gubici i restrikcije u drugim djelatnostima kojima se stanovništvo bavi (Butler, 1980). U fazi stagnacije pritisak je turizma najviši, a prostorne implikacije turizma najsnažnije su izražene (Lundtorp i Wanhill, 2001, 2006). Haywood (1986) to povezuje s kapacitetom nosivosti prostora, koji je u toj fazi dosegnut i nadmašen, i ima za posljedicu gubitak kvaliteta zbog kojih je prostor postao turistički atraktivan (Andriotis, 2006a). Turistički krajolik postaje dominantan, malo je prostora dostupno za daljnju izgradnju, pa se novi smještajni kapaciteti grade u unutrašnjosti podalje od obale (Andriotis, 2006a). Turističko mjesto postaje urbanizirano, vidljivi su veliko oštećenje okoliša i gubitak socijalne ravnoteže (Pulina i Biagi, 2006).

Ako se navedeni trendovi planski ne promijene, turističko područje prestaje privlačiti boravišne turiste, koje zamjenjuju vikendaši i dnevni izletnici (ako je dostupno većem broju ljudi), što označuje fazu opadanja. Opadanje može biti izazvano i vanjskim faktorima (rat, bolesti, prirodne katastrofe itd.) koji dovode do trenutnog smanjenja broja turista, a nakon njih se prostor vrlo teško može vratiti na prethodnu razinu posjećenosti (Butler, 1980). Martin i Uysal (1990) glavni razlog ulaska destinacije u fazu stagnacije i opadanja vide u nedefiniranosti kapaciteta nosivosti prostora (definiranog fizičkim, psihosocijalnim i sociološkim kriterijima). Stoga Zmysłony (2011) na temelju prijašnjih istraživanja razvojnog ciklusa (Butler, 1980; Buhalis, 2000; Manente i Pechlaner, 2006; European Commission, 2002) definira dvadeset simptoma čija prisutnost može upućivati na skoro opadanje. Alternativa opadanju ili faza koja može slijediti opadanje jest obnova ili revitalizacija, no ona se ne može dogoditi bez korjenitih promjena u ponudi turističkih atrakcija (Butler, 1980). Zbog toga Agarwal (2002) tu fazu definira kao fazu reorganizacije, a uključuje potpunu promjenu obilježja i atrakcijske osnove turističke regije (Garay i Cănoves, 2011). Strategije turističke revitalizacije često se temelje na razvoju „kvalitetnoga” turističkog proizvoda (Farsari i Prastacos, 2003) sa svrhom privlačenja turista viših platežnih sposobnosti (Dodds, 2007; Farsari i dr., 2007; Chapman i Speake, 2011). Reorganizacija se često provodi razvojem novih tržišnih niša i oblika turizma, poput golfa, prirode, kulturnog i sportskog turizma, poslovnog i kongresnog turizma (Morgan, 2005), no često se fokusira na postizanje ekonomske održivosti, a ne održivoga turističkog razvoja (Dodds, 2007; Farsari i dr., 2007).

Široka primjena modela na geografski različita turistička područja u svijetu iznjedrila je i kritike, koje se mogu navesti u šest osnovnih skupina: (1) problem odabira pokazatelja za analizu razvojnog ciklusa, (2) odstupanje ciklusa u turističkim područjima od predloženog modela (Russo, 2002, 2006), (3) nemogućnost definiranja granica između faza (Agarwal, 1997), (4) odstupanja od modela u fazi stagnacije (Lundtorp i Wanhill, 2001, 2006),

(5) nedovoljno razrađene faze modela nakon stagnacije (Agarwal, 1997) i (6) nemogućnost identifikacije unutrašnjih i vanjskih faktora koji utječu na razvojni ciklus (Agarwal, 1997).

U literaturi postoji vrlo malo preporuka koje indikatore upotrijebiti u istraživanju razvojnog ciklusa turističkih područja (Pulina i Biagi, 2006). Butler (1980) i veći dio autora koji testiraju njegov model upotrebljavaju apsolutni broj turističkih dolazaka na godišnjoj razini (Hovinen, 1981; Douglas, 1997; Lundtorp i Wanhill, 2001, 2006; Russo, 2002, 2006). No problem često predstavlja nepostojanje kontinuiranih nizova podataka za dulje razdoblje (posebno za cijelo razdoblje razvoja turizma), a upitna je i njihova pouzdanost s obzirom na promjene u metodologiji njihova prikupljanja (Agarwal, 1997). Stoga autori upotrebljavaju različite indikatore u testiranju razvojnog ciklusa koji se temelje na statističkim pokazateljima vezanim uz turističku ponudu i potražnju (Strapp, 1988; Foster i Murphy, 1991; Ioannides, 1992; Pulina i Biagi, 2006; Oreja Rodríguez i dr., 2008; Kruczek i Szromek, 2011; Ivars i Baidal i dr., 2013). Uz to upotrebljavaju historijske podatke o razvoju turizma i percepciji domaćeg stanovništva i turista dobivene anketama i intervjuima (Akis i dr., 1996; Andriotis, 2004; Erotokritakis i Andriotis, 2006; Zhong i dr., 2008).

Predviđajući razlike u tijeku razvojnog ciklusa, Butler (1980) već u izvornome modelu napominje da turistički razvoj ovisi o brojnim faktorima i karakteristikama turističkih područja te da se uspješnim planiranjem i upravljanjem mogu otkloniti nepovoljni trendovi. Kao odgovor na često isticanu deskriptivnost izvornog modela Lundtorp i Wanhill (2001) primjenom logističke funkcije nastoje kvantitativno aproksimirati Butlerov model, precizno odrediti granice razreda (Butler u izvornome modelu ne navodi kvantitativne kriterije za razgraničenje faza) i omogućiti predviđanje tijeka razvojnog ciklusa u budućnosti. U određivanju granica služe se odnosom broja turističkih dolazaka u danom trenutku i maksimalnoga zabilježenog broja turističkih dolazaka u fazi stagnacije. Na temelju derivacija dolaze do zaključka da faza uključivanja počinje kada broj dolazaka dosegne 9 % maksimalnog zabilježenog broja u fazi razvoja, faza razvoja s 21 %, faza konsolidacije sa 79 %, a faza stagnacije s 91 % (Lundtorp i Wanhill, 2001). Problem su pritom mogućnost primjene logističke funkcije tek nakon što se odvije prvih nekoliko faza (Lundtorp i Wanhill, 2001, 2006) i nemogućnost predviđanja faze opadanja nakon stagnacije (Kruczek i Szromek, 2011). Razvoj turizma u pojedinim turističkim područjima koja su doživjela revitalizaciju neki autori analiziraju unutar više razvojnih ciklusa, pri čemu se svaki povezuje s određenim faktorima razvoja i oblicima turizma (Čorak, 2006; Garay i Cãnoves, 2011). Često se u analizi razvoj, konsolidacija i stagnacija analiziraju zajedno zbog njihova kratkog trajanja i isprepletanja obilježja (Formica i Uysal, 1996; Pulina i Biagi, 2006), što Hovinen (1981) naziva zrelošću turističkog područja.

METODE ISTRAŽIVANJA I METODOLOŠKE NAPOMENE

Razvojni ciklus otoka Korčule istražen je kombiniranim kvantitativnim i kvalitativnim pristupom na temelju turističkih pokazatelja, informacija dobivenih intervjuima i terenskog opažanja. Kvantitativni turistički pokazatelji dobiveni su na temelju podataka Državnog zavoda za statistiku o turističkim dolascima i noćenjima po naseljima na godišnjoj razini za razdoblje 1964. – 2012.², čime je definiran vremenski okvir istraživanja. Iako za pojedina naselja parcijalni podaci postoje i za prijašnje razdoblje, nisu dostatni za određivanje razvojnog ciklusa cijelog otoka.

Podaci o turističkim dolascima i noćenjima za 2010., 2011. i 2012. godinu nisu usporedivi s prijašnjim podacima jer ne uključuju podatke o nautičkom turizmu. Nautički turizam na Korčuli razvija se od početka osamdesetih, no podaci za taj oblik turizma objavljuju se kao zasebna kategorija od 2000. do 2008., a 2009. svrstani su u kategoriju *Ostalo*. Stoga su podaci o turističkim dolascima, noćenjima i posteljama u nautičkom turizmu za razdoblje 2010. – 2012. za naselja Korčula, Lumbarda i Vela Luka procijenjeni na temelju godišnjeg prosjeka za razdoblje 2004. – 2008. te uključeni u ukupni turistički promet i broj postelja za razdoblje 2010. – 2012. Stvarni turistički promet u nautičkom turizmu znatno je veći od registriranog i procijenjenog jer ni prijašnji podaci ne uključuju promet ostvaren na brodovima u javnim lukama, nego samo u lukama nautičkog turizma, i ne uključuju neregistrirana sidrenja plovila uz obalu. Osim toga ukupni turistički promet ne uključuje neprijavljeni promet, koji, prema procjenama predstavnika turističkih zajednica, doseže i trećinu registriranoga.

Uz turističke pokazatelje u analizi su upotrijebljene i informacije dobivene intervjuiranjem direktora turističkih zajednica Grada Korčule, Općine Lumbarda, Općine Smokvica i Općine Vela Luka od 13. do 21. lipnja 2014. Strukturirani intervjui sastojali su se od 37 do 44 pitanja, ovisno o pitanjima vezanim uz lokalne specifičnosti odvijanja turizma. Pitanja su bila podijeljena u četiri skupine vezane uz: (1) trenutačnu receptivnu ponudu, (2) turističku valorizaciju baštine i odvijanje turizma, (3) probleme, opasnosti i mogućnosti turističkog razvoja i (4) prostorne učinke turizma. Istodobno je provedeno terensko istraživanje s opažanjem i fotodokumentiranjem u svim otočnim naseljima, čime su na terenu utvrđeni stanje turističke ponude, njezino vrednovanje i prostorni učinci turizma, kao kvalitativni pokazatelji faze razvojnog ciklusa.

Turistički razvoj Korčule u radu se analizira u dva razvojna ciklusa: (1) od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata (1940-e – 1992.) i (2) nakon Domovinskog rata (1993. – 2012.). Tijek razvojnog ciklusa dobiven je analizom broja ostvarenih noćenja³. Granice između faza u svakom ciklusu određene su na temelju kvocijenta broja noćenja u danoj godini i maksimalnoga zabilježenog broja noćenja u razvojnom ciklusu prema kriterijima Lundtorpa i Wanhila (2001). Radi usporedbe faza na razini otoka i turističkih mjesta, uz ostvarena noćenja upotrebljavaju se prosječni boravak te prosječna godišnja (geometrijska) stopa promjene turističkih dolazaka i noćenja kao dodatni pokazatelji. Kvalitativne informacije dobivene intervjuiranjem i terenskim istraživanjem upotrijebljene su u ocjeni trenutačne faze i budućeg tijeka razvojnog ciklusa te perspektive turističkog razvoja otoka.

Detaljniju prostornu analizu turizma otežava diskrepancija statističke podjele otoka (na temelju koje se objavljuju i podaci) i stvarne situacije. Na otoku je statistički registrirano deset naselja, no stvarni broj znatno je veći. Pojedina unutrašnja naselja statistički obuhvaćaju izgrađene obalne dijelove koji su, pod utjecajem vikendaštva i turizma te preseljavanja stanovništva, prerasli u fizionomski samostalne cjeline, a neki imaju i funkcije naselja te su nositelji turističkog razvoja (Prigradica i Prižba unutar statističkog naselja Blato, Brna unutar statističkog naselja Smokvica, Zavalatica unutar statističkog naselja Čara, Pupnatska Luka unutar statističkog naselja Pupnat, Žrnovska Banja i Medvinjak unutar statističkog naselja Žrnovo) (sl. 1).

Sl. 1. Statistička naselja i izdvojeni dijelovi naselja na otoku Korčuli

Fig. 1. Statistical settlements and separate parts of settlement on Korčula Island

Izvori: 1; 11

RAZVOJNI CIKLUS KORČULE IZMEĐU DRUGOGA SVJETSKOG RATA I DOMOVINSKOG RATA

Prva pojava turizma na Korčuli bilježi se još u prvoj polovini 19. stoljeća, no pravo uključivanje u turistička kretanja događa se na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće s razvojem zdravstvenog turizma u hladnijem dijelu godine u gradu Korčuli (Letica, 2000), a početkom 20. stoljeća i u Veloj Luci i Smokvici. Razdoblje između Prvoga i Drugoga svjetskog rata karakterizira brži razvoj turizma; uz zdravstveni se javlja kupališni turizam (isprva kao balneoterapija), a u turistička kretanja uključuje se i Lumbarda (Letica, 2001). No Drugi svjetski rat potpuno prekida turistička kretanja na nekoliko godina.

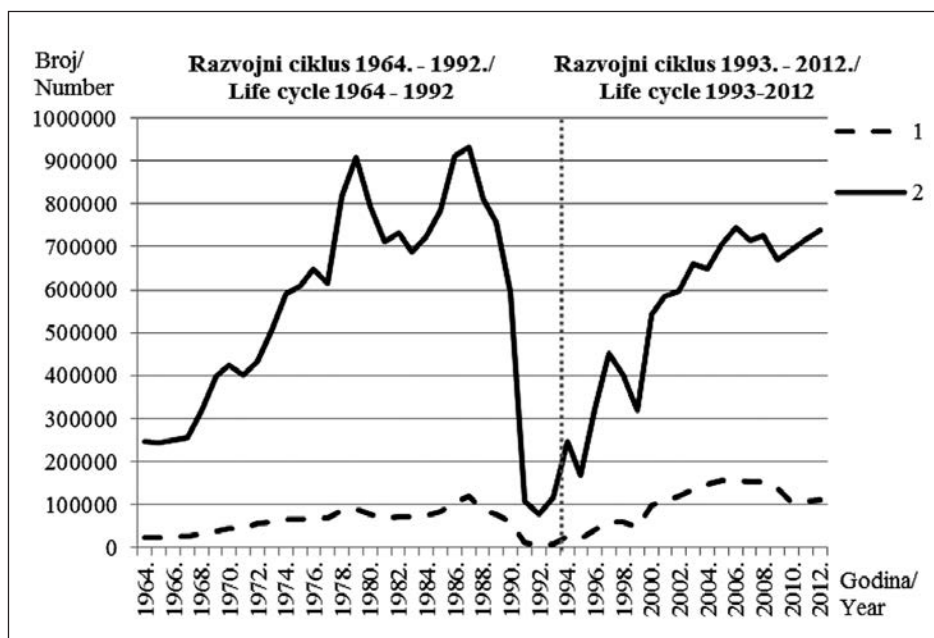
Uključivanje (od sredine 1940-ih do početka 1960-ih)

Obnova turizma nakon Drugoga svjetskog rata temelji se dijelom na postojećoj receptivnoj ponudi, turističkoj infrastrukturi i tradiciji, pa novi razvojni ciklus ne počinje fazom otkrivanja, nego fazom uključivanja. Dominantni atraktivni faktori postaju toplo more i sredozemna klima, koji, u uvjetima promijenjenih društveno-političkih i gospodarskih odnosa u Jugoslaviji i Europi, privlače sve veći broj turista iz različitih društvenih slojeva. Tome se prilagođava i otok Korčula te na temelju turističkog proizvoda *sunce i more* razvija ljetni odmorišni turizam.

Razvoj (od početka 1960-ih do 1979.)

Godine 1964. na Korčuli je registrirano 24.112 turističkih dolazaka i 243.700 noćenja ili 27 % maksimalnih registriranih noćenja u tome razvojnom ciklusu, čime je Korčula već početkom šezdesetih ušla u fazu razvoja (sl. 2, tab. 1). Turistički razvoj otoka bicentričan je s težištima u Korčuli i Veloj Luci, gdje se ostvaruje 90 % turističkog prometa. Grad Korčula, turistički najatraktivniji dio otoka, s najvećom i najkvalitetnijom receptivnom ponudom i najkompleksnijom atrakcijskom osnovom, glavni je otočni turistički centar i ostvaruje 58 % dolazaka i 53 % noćenja. Sredinom šezdesetih nalazi se u fazi razvoja te ponderira ukupne turističke pokazatelje i procese na otoku. Uz turizam kao glavnu gospodarsku granu razvijeni su pomorstvo i brodogradnja, a dio stanovništva zaposlen je u djelatnostima vezanim uz središnje funkcije (zdravstvo, obrazovanje i uprava). Statistički obuhvaća i otok Badiju, na kojem se u nekadašnjemu franjevačkom samostanu nalazi dječje odmaralište. Vela Luka sudjeluje trećinom u turističkom prometu otoka i, unatoč predispozicijama za razvoj zdravstvenog turizma (upotreba ljekovitog blata u zdravstvenoturističke svrhe još otprije), usmjerena je na ljetni odmorišni turizam.

Vela Luka je sredinom šezdesetih u fazi razvoja, no, za razliku od Korčule, turizam je tek dopuna tradicionalno važnijem ribarstvu i industriji (prerada ribe i brodogradnja). Ostala otočna naselja orijentirana su na druge gospodarske djelatnosti (prije svega na poljoprivredu, Blato dijelom na industriju, a Lumbarda na eksploataciju kamena). Blato je sredinom šezdesetih u fazi uključivanja, a Lumbarda, Žrnovo, Čara i Smokvica u fazi

Sl. 2. Turistički dolasci (1) i noćenja (2) na Korčuli 1964. – 2012.

Fig. 2 Tourist arrivals (1) and nights (2) on Korčula Island 1964–2012

Izvori: 6-10; 13; 14

Tab. 1. Turistički dolasci, noćenja i prosječni boravak u posljednjoj godini svake faze razvojnog ciklusa na otoku Korčuli (I_L – lančani indeks, r' – prosječna godišnja stopa promjene)Tab. 1 *Tourist arrivals, nights and average length of stay in the last year of each life cycle stage on Korčula Island* (I_C – chain index, r' – average annual change rate)

Godina	Turistički dolasci				Ostvarena noćenja				Prosječni boravak
	Broj	I_L	r'	Strani (%)	Broj	I_L	r'	Strani (%)	
Year	Tourist arrivals				Tourist nights				Average length of stay
	Number	I_C	r'	Foreign (%)	Number	I_C	r'	Foreign (%)	
1964.	24.286	-	-	41,3	247.502	-	-	37,9	10,2
1979.	90.924	374,4	9,2	57,5	908.633	367,1	9,1	53,1	10,0
1987.	120.105	132,1	3,5	73,6	931.334	102,5	0,3	74,9	7,8
1992.	6.942	5,8	-43,5	15,8	77.874	8,4	-39,1	26,9	11,2
1995.	21.911	315,6	17,8	26,7	168.236	216,0	7,7	29,8	7,7
2001.	109.146	498,1	30,7	83,7	585.765	348,2	23,1	86,4	5,4
2004.	146.039	133,8	10,2	87,9	648.726	110,7	3,5	87,0	4,4
2012.	112.250	76,9	0,6	89,5	738.638	113,9	1,6	91,4	6,6

Izvori: 6-10; 13; 14

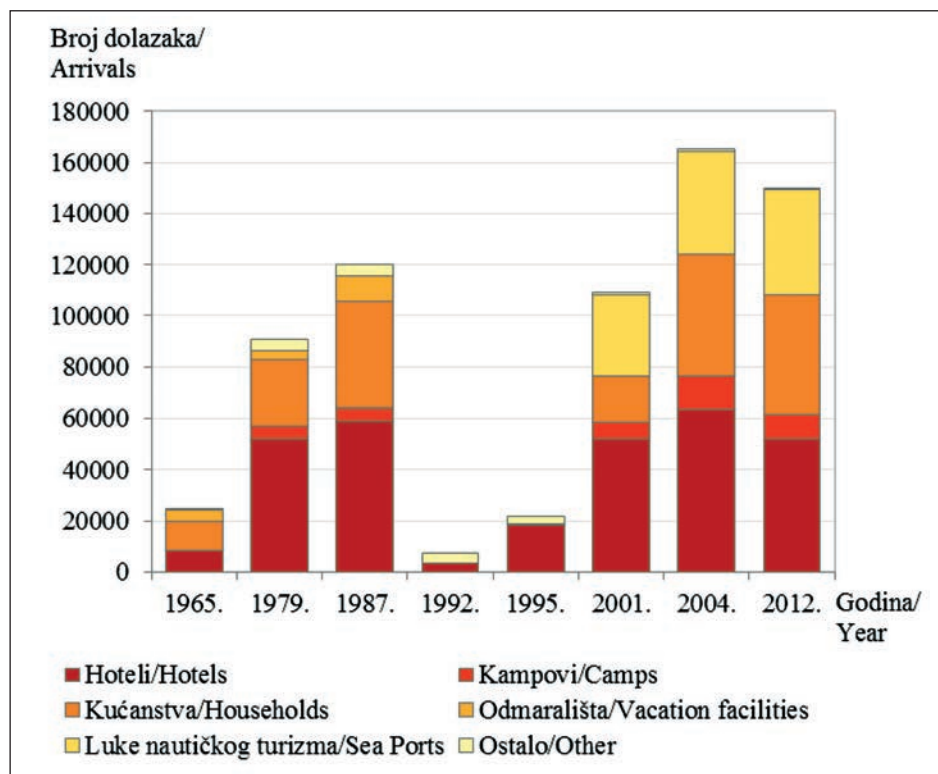
otkrivanja te se turizam u tim mjestima pretežno svodi na iznajmljivanje soba i apartmana u kućanstvima turistima. Turisti ne borave u matičnim unutrašnjim naseljima, nego uglavnom u vikendicama lokalnog stanovništva na sjevernoj i južnoj obali, koje su nerijetko infrastrukturno neopremljene (jedino u Lumbardi turisti borave u naselju).

Na rano uključivanje dijela stanovništva u turizam upućuje činjenica da 1965.⁴ registrirani turistički promet u kućanstvima postoji u svim otočnim naseljima osim u Potirni, Pupnatu i Račišću te da se time ostvaruje čak 47 % dolazaka i 54 % noćenja (sl. 3 i 4). U osnovnim smještajnim kapacitetima, koji postoje samo u Korčuli, Veloj Luci i Blatu, ostvaruje se trećina turističkog prometa, a čak petina odnosi se na boravak radnika i djece u odmaralištima u Korčuli i Veloj Luci. Turizam je orijentiran uglavnom na domaće⁵ tržište, koje 1964. ostvaruje 59 % dolazaka i 62 % noćenja.

Faza razvoja traje do 1979., kada je ostvareno 90.924 dolazaka i 908.633 noćenja, što čini 76 % maksimuma dolazaka i 97 % maksimuma noćenja u tom ciklusu⁶. Turistički promet 1964. – 1979. povećan je za čak 3,7 puta ili prosječno 9 % godišnje, no rast nije ravnomjeran ni kontinuiran. Brži porast u drugoj polovini šezdesetih dio je općih turističkih i gospodarskih razvojnih procesa na hrvatskoj obali općenito, a unatoč udaljenosti od kopna važnu ulogu u razvoju turizma na Korčuli ima poboljšanje prometne dostupnosti nakon dovršetka Jadranske magistrale (1963.). Usto se otvaraju dva nova hotela u Korčuli, jedan u Lumbardi (1968.) i jedan u Brni (1970.) te turizam postaje sve važnija djelatnost na otoku⁷. U prvoj polovini sedamdesetih turistički promet i dalje se povećava, no sporijim tempom nego prije. Arapsko-izraelski sukob i rast cijena nafte u tom razdoblju ne utječu negativno

na turistička kretanja, već, naprotiv, uzrokuju porast putovanja iz europskih emitivnih država prema Europskom Sredozemlju, a time i Hrvatskoj (Vukonić, 2005). Istovremeno se u Korčuli otvara još jedan novi hotel, a dio postojećih proširuje se. Ponovni snažniji rast u drugoj polovini sedamdesetih generiran je najvećim dijelom otvaranjem lječilišno-rehabilitacijskog centra Kalos u Veloj Luci (1977.) i razvojem zdravstvenog turizma. U fazi razvoja otvaraju se manji kolektivni i privatni kampovi u Korčuli, Lombardi i Žrnovu, no u usporedbi s turističkim područjima Sjevernoga hrvatskog primorja kamping-turizam ima malo značenje u turističkoj ponudi. Ubrzani turistički rast vezan je uz rastuću potražnju za jednostavnim turističkim proizvodom *sunce i more*, na što upućuje relativno visoki prosječni boravak (1964. g. 10,1 dana; 1979. g. 10,0 dana) uza slabu razvijenost dodatne turističke ponude i visoki stupanj sezonalnosti. No u usporedbi s drugim većim hrvatskim otocima i, posebno, turistički razvijenim sredozemnim otocima (Ibiza, Capri, Krf, Rodos, Malta i dr.) intenzitet razvoja turizma na Korčuli znatno je slabiji.

Fazu razvoja karakterizira prostorna difuzija turizma iz turističkih centara u druga mjesta. Korčula je 1979. s 59 % dolazaka i 53 % noćenja i dalje turistički centar te

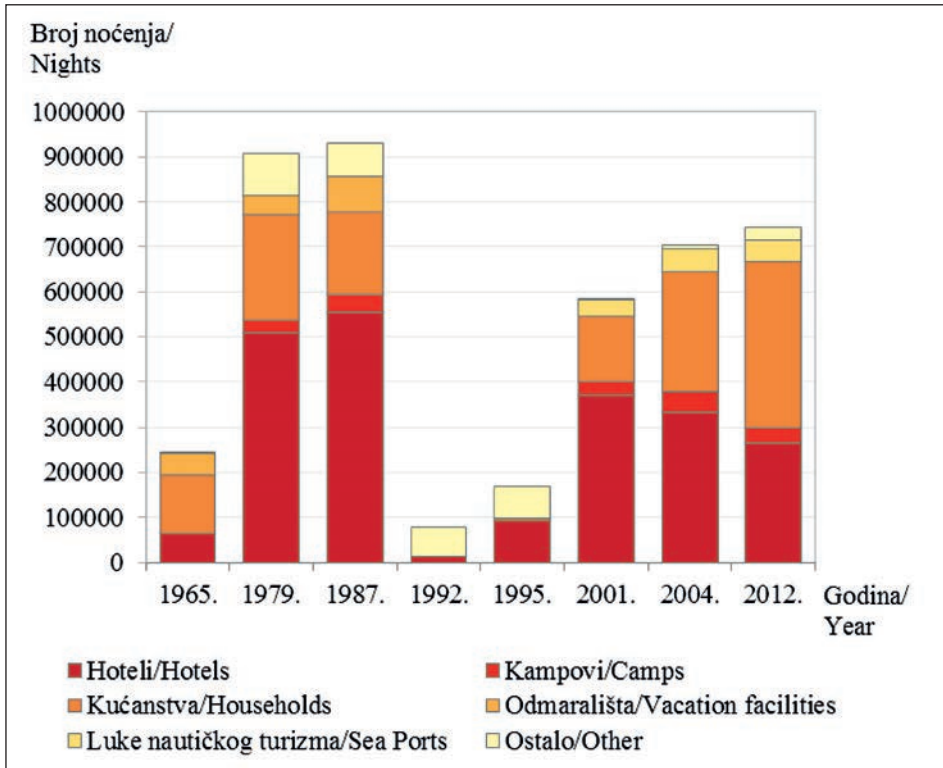
Sl. 3. Struktura turističkih dolazaka otoka Korčule prema vrstama smještajnih kapaciteta na kraju svake faze razvojnog ciklusa

Fig. 3 Structure of tourist arrivals on Korčula Island according to types of accommodation facilities at the end of each life cycle stage

Izvori: 6-10; 13; 14

ponderira turistička kretanja otoka. Nakon snažnijeg rasta receptivne ponude i turističkog prometa u prvom dijelu razdoblja, krajem sedamdesetih rast usporava te grad ulazi u fazu konsolidacije i stagnacije. Vela Luka i dalje je sekundarni turistički centar, no njezin se udio u turističkim kretanjima otoka smanjuje i 1979. ostvaruje trećinu turističkog prometa. Nakon skoka vezanog uz otvaranje centra Kalos ulazi u fazu konsolidacije i stagnacije. Istovremeno turistički jača Lumbarda, koja je u punom zamahu faze razvoja, pri čemu turizam postupno postaje sve važnija gospodarska djelatnost. Turizam se iz Korčule širi i uz sjevernu obalu prema predjelima Medvinjak, Žrnovska Banja i Tri Žala unutar statističkog naselja Žrnovo. Turistički rast Smokvice usporava nakon izgradnje hotela te je 1979. na prijelazu iz razvoja u konsolidaciju, dok je Blato tek na početku faze razvoja.

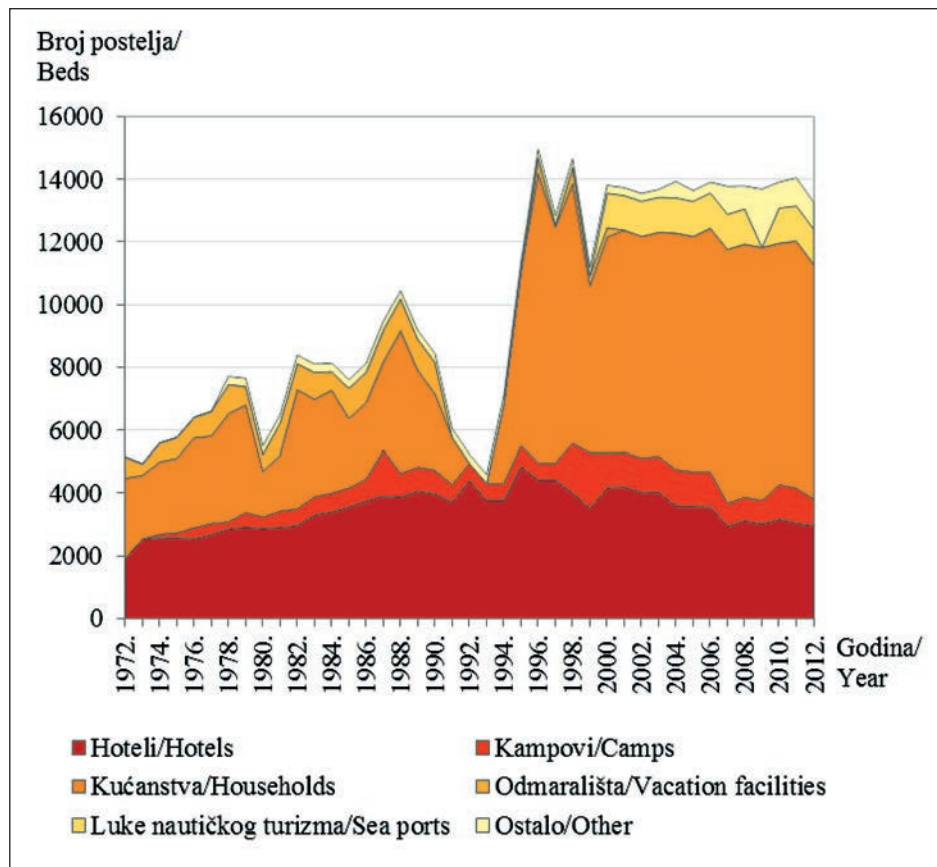
S obzirom na nepostojanje cjelovite evidencije turističkih postelja do 1971., kretanje receptivne ponude u fazi razvoja moguće je pratiti samo za razdoblje 1972. – 1979. No čak je i u tom razdoblju vidljivo povećanje broja postelja za 50 %, kao posljedica otvaranja novih osnovnih kapaciteta, kampova i smještaja u kućanstvima (sl. 5). Godine 1979. registrirano je 7649 postelja, od čega 38 % u osnovnim kapacitetima, 6 % u kampovima, 45 % u

Sl. 4. Struktura turističkih noćenja otoka Korčule prema vrstama smještajnih kapaciteta na kraju svake faze razvojnog ciklusa

Fig. 4 Structure of tourist nights on Korčula Island according to types of accommodation facilities at the end of each life cycle stage

Izvori: 6-10; 13; 14

Sl. 5. Broj turističkih postelja po vrstama smještajnih kapaciteta na Korčuli 1972. – 2012.

Fig. 5 Number of tourist beds according to accommodation facilities on Korčula Island 1972-2012

Izvori: 7-10; 13; 14

kućanstvima, 8 % u odmaralištima i 3 % u ostalim objektima (lječilište Kalos). Usporedba strukture turističkih dolazaka i noćenja 1965. i 1979. upućuje na rast udjela osnovnih kapaciteta (58 % dolazaka i 56 % noćenja), kao posljedicu otvaranja novih objekata i bolje popunjenosti, smanjenje udjela smještaja u kućanstvima (unatoč apsolutnom rastu) i smanjenje udjela odmarališta (apsolutno ostaje na istoj razini) (sl. 3 i 4). Fazu razvoja na Korčuli obilježava povećanje udjela stranih turista (1979. ostvaruju 58 % dolazaka i 53 % noćenja), što upućuje na umjerenu internacionalizaciju, uz izražene regionalne razlike. Istočni dio otoka s kompleksnijom turističkom ponudom i složenijom strukturom smještajnih kapaciteta orijentiran je ponajprije na strano turističko tržište (posebno Korčula i Lumbarda), a u zapadnom dijelu, gdje je turizam tek dopuna poljoprivredi, ribarstvu i industriji, prevladavaju domaći turisti u sklopu ljetnoga odmorišnog i zdravstvenog turizma.

Konsolidacija i stagnacija (1980. – 1987.)

Nakon ostvarenoga sekundarnog maksimuma 1979., u 1980. i 1981. godini turistički promet značajno je smanjen uslijed globalne recesije koja zahvaća glavna emitivna tržišta Korčule (1979. – 1981. broj dolazaka smanjen je za četvrtinu, a broj noćenja za 22 %). U 1983. i 1984. turistička se kretanja oporavljaju, no rast je slabiji nego u fazi razvoja. Godine 1985. nastupa potpuni oporavak i turistički promet kontinuirano raste do 1987., kada se bilježi prijeratni maksimum turističkih dolazaka (120.105) i noćenja (931.334). Dakle faza razvoja izravno prelazi u fazu stagnacije, no s obzirom na prisutnost određenih obilježja konsolidacije razdoblje 1980. – 1987. razmatra se kao zajednička faza konsolidacije i stagnacije. Sporiji rast broja noćenja (2 %) od broja dolazaka (32 %) rezultat je promjena u trendovima putovanja, prije svega rasta popularnosti kraćih putovanja i putovanja motiviranih specijalnim interesima. S jednostavnom ponudom ljetnoga odmorišnog turizma otok Korčula na to nije pripremljen, na što upućuje i skraćivanje prosječnog boravka s 10,0 dana (1979.) na 7,6 dana (1987.). Djelomičan izuzetak čini grad Korčula, koji, suočen s ograničenjima ljetnoga odmorišnog turizma, u tom razdoblju intenzivnije vrednuje povijesnu jezgru i razvija druge kulturne aktivnosti, čime privlači sve više kulturnih turista u sklopu kraćih boravaka. Umjereni razvoj doživljava i kamping-turizam u Korčuli i Lumbardi.

U ovoj fazi i dalje je prisutna prostorna difuzija turizma, koju, uz i dalje dominantnu Korčulu (63 % dolazaka i 50 % noćenja 1987.), obilježava porast turističkog značenja Lubarde (8 % dolazaka i 11 % noćenja), koja se nameće kao treći turistički centar otoka, te Blata i Smokvice. Većina je turističkih mjesta 1987. na vrhuncu razvoja, uz naznake skorog opadanja. Grad Korčula i Vela Luka već su 1987. ušli u fazu opadanja, Lumbarda i Smokvica nalaze se na samom kraju faze konsolidacije i stagnacije, a najprogressivnije Blato tek ulazi u fazu konsolidacije i stagnacije. Vela Luka ostvaruje 22 % dolazaka i 30 % noćenja otoka na temelju istih elemenata kao u prijašnjem razdoblju, a u turizam je, kao i u Blatu i Smokvici, i dalje uključen tek manji dio stanovništva.

U ovom je razdoblju i dalje vrlo snažno izražena internacionalizacija turizma te strani turisti 1987. ostvaruju tri četvrtine turističkog prometa, a domaći tek četvrtinu. Broj postelja od 1979. do 1987. povećan je za 24 %, pri čemu apsolutno rastu sve vrste smještajnih kapaciteta, no smanjuje se udio osnovnih kapaciteta i smještaja u kućanstvima, a značajno je povećan udio kampova i odmarališta. Dovršena su dva nova hotela u Korčuli, gradi se apartmansko naselje u Lumbardi i apartmansko naselje u Blatu (Prižba). Osnovni smještajni kapaciteti i dalje ostvaruju više od polovine turističkog prometa (sl. 3 i 4). No ni značajno povećanje broja ni poboljšanje strukture smještajnih kapaciteta ne utječu na snažniji porast broja noćenja, što upućuje na činjenicu da Korčula gubi imidž na turističkom tržištu i nije više toliko popularna.

Opadanje (1988. – 1992.)

Već 1988. otok Korčula ulazi u fazu opadanja s apsolutnim smanjenjem broja turističkih dolazaka i noćenja, kao posljedicom unutarnjih slabosti u razvoju turizma i rastuće konkurencije drugih sredozemnih turističkih destinacija koje se prilagođavaju novim trendovima na emitivnim turističkim tržištima. Prevladavajući jednostavni turistički proizvod

sunce i more krajem osamdesetih doživljava zamor, a istovremeno se ne dopunjuje novim sadržajima ni drugim oblicima turizma koji bi mogli kompenzirati smanjenje atraktivnosti klasičnoga turističkog proizvoda, privući “nove” turiste motivirane različitim interesima i time spriječiti opadanje. Hrvatski turizam postaje nekonkurentan, između ostaloga i zbog neodgovarajuće strukture gospodarstva i izvozne strukture, pa je interes za Hrvatsku na međunarodnome turističkom tržištu smanjen (Vukonić, 2005). Tako je u još uvijek mirnodopskim uvjetima od 1988. do 1990. broj turističkih dolazaka na Korčuli smanjen za trećinu, a broj noćenja za četvrtinu, uz istovremeno smanjenje udjela stranih turista (1990. strani turisti ostvaruju 62 % dolazaka i 67 % noćenja).

Proces opadanja dodatno ubrzava Domovinski rat, koji u pojedinim dijelovima Hrvatske uzrokuje potpuni prekid turističke aktivnosti. Iako agresija na Hrvatsku počinje tek u kolovozu 1991., događaji koji su joj prethodili iste godine unose nestabilnost i nesigurnost kod potencijalnih turista, pa se već te godine bilježi vrlo mali turistički promet. Korčula nije izravno zahvaćena ratnim događanjima, no nesigurnost izazvana njihovom blizinom nepovoljno utječe na turistička kretanja. Najniži turistički promet registriran je 1992., kada Korčulu posjećuju 6942 turista (6 % prijeratnog maksimuma) i ostvaruje 77.874 noćenja (8 % prijeratnog maksimuma). Mnogi hoteli prihvaćaju stradalnike rata, prognanike i izbjeglice i ne sudjeluju u komercijalnom turizmu. Opadanje snažnije zahvaća istočni od zapadnog dijela otoka, koji je podalje od ratnih zbivanja i gdje centar Kalos ostvaruje značajni dio ukupnoga turističkog prometa u prve dvije ratne godine.

RAZVOJNI CIKLUS KORČULE NAKON DOMOVINSKOG RATA

Uključivanje (1993. – 1995.)

Privremeno smirivanje ratnih zbivanja 1993. rezultiralo je porastom turističkog prometa na Korčuli, no ponovno se smanjuje već 1995. uslijed nesigurnosti izazvane vojno-redarstvenim akcijama Bljesak i Oluja kojima je oslobođen najveći dio okupiranog teritorija. Na nacionalnom planu sva razmišljanja i sredstva usmjerena su u obranu, zbrinjavanje stanovništva i sanaciju ratnih šteta, pa pravi povratak turizmu počinje nakon 1996.⁸, uz istovremenu društvenu i gospodarsku tranziciju (Pirjevec i Kesar, 2002). Revitalizacija turizma nakon rata dijelom se temelji na složenijoj atrakcijskoj osnovi, djelomično diversificiranome turističkom proizvodu i promijenjenim uvjetima turističke potražnje, pa je to razdoblje izdvojeno u novi razvojni ciklus. S obzirom na postojanje turističke infrastrukture i informacije o destinaciji otprije, obnova turističkih kretanja počinje fazom uključivanja. Ponovno se otvara zračna luka Dubrovnik, što pridonosi revitalizaciji turizma u Južnoj Dalmaciji.

Razvoj (1996. – 2001.)

Nakon rata turistička kretanja na Korčuli ubrzano se obnavljaju. Broj turističkih dolazaka 1995. – 2001. povećan je za pet puta, a broj noćenja za tri i pol puta te je 2001. registrirano 109.146 dolazaka i 585.765 noćenja. Prosječna godišnja stopa rasta dolazaka iznosi impresivnih 31 %, a noćenja 23 % (za visoke stope rasta dijelom je odgovorna i niska baza na početku). Turizam se isprva odvija na istoj atrakcijskoj osnovi, turističkom

proizvodu i receptivnoj ponudi kao i prije rata. Unatoč nekonkurentnosti u odnosu na druge sredozemne destinacije koje privlače dio turista na koje Hrvatska računa, turizam ubrzano raste⁹ zahvaljujući povećanju broja turista iz bivšega Istočnog bloka i velikim naporima koji se ulažu u unapređenje kvalitete okoliša i turističkih mjesta te u stvaranje pozitivnog imidža države (sl. 2) (Vukonić, 1995; Pirjavec i Kesar, 2002).

Sporiji rast noćenja u odnosu na dolaske te skraćivanje prosječnog boravka na 5,4 dana (2001.) posljedica su segmentacije turističke potražnje. Uz kupališni razvijaju se nautički i kulturni turizam, koje karakterizira kraći boravak (1,0–2,4 dana). Luke nautičkog turizma postoje u Korčuli (ACI marina) i u Lumbardi, a u Brni se nalazi malo privezište. Kulturni turizam vezan je pretežno uz grad Korčulu, koji je uključen u organizirane turističke ture. Nekadašnja dječja i radnička odmarališta privatiziraju se i pretvaraju u hotele (ili prenoćišta), a odmaralište na Badiji vraća se Crkvi. Lječilište Kalos pretvara se u specijalnu bolnicu i potpuno gubi turističku funkciju.

U ovoj fazi snažnije su izraženi porast broja smještajnih kapaciteta i promjena njihove strukture. Godine 2001. registrirano je 13.730 postelja, čak 39 % više nego 1990., pri čemu su postelje u osnovnim kapacitetima povećane za 5 %, u kampovima za trećinu, a u kućanstvima za čak tri puta. Za razliku od većine sredozemnih destinacija (Ioannides, 2001; Andriotis, 2006a) ekspanzija smještajnih kapaciteta u fazi razvoja na Korčuli se ne odnosi na gradnju hotela, nego na rast smještaja u kućanstvima, što je dijelom vezano uz izostanak strategije izgradnje osnovnih smještajnih kapaciteta u drugoj polovini devedesetih, pri čemu se turizam oslanja na komplementarni blok čija je ukupna upotreba ograničena na dva mjeseca (Pirjavec i Kesar, 2002). Dodatno ga potiču propast dijela tvrtki i gubitak radnih mjesta uslijed tranzicije i privatizacije, zbog čega se dio stanovništva okreće turizmu i kapital ulaže u izgradnju novih i dogradnju postojećih objekata za iznajmljivanje. Nažalost, zbog nedovoljno definirane prostornoplanske regulative i nedostatka kontrole to nerijetko dovodi do gradnje objekata koji se gabaritima, izgledom i/ili položajem ne uklapaju u prostor, a time i do fizionomske transformacije i betonizacije dijelova obale (Mirošević, 2008). Širenje izgrađenih područja obalnih naselja dovodi do njihova međusobnog srastanja i formiranja kontinuirano urbaniziranih područja (mikroaglomeracija) uz prometnice uz obalu u obliku vrpce (*ribbon development*), često samo u jednome ili dva reda (Dominče – Korčula – Medvinjak – Žrnovska Banja, Kneže – Račišće, Prižba – Istruga – Brna i Prigradica – Babina). No u osnovnim se kapacitetima na Korčuli (2001.) i dalje ostvaruje 48 % dolazaka i 63 % noćenja, a u kućanstvima je registrirano samo 16 % dolazaka i 24 % noćenja (sl. 3 i 4).

U prostornoj strukturi ponovno jača grad Korčula, koji u otočnom turizmu 2001. sudjeluje s dvije trećine i na prijelazu je iz konsolidacije u stagnaciju. Veliki naponi ulažu se u diversifikaciju turističkog proizvoda te razvoj nautičkoga i kulturnog turizma. Značenje Vele Luke u otočnom turizmu smanjuje se slabljenjem zdravstvenog turizma i početkom prvoga desetljeća 21. stoljeća duboko je u fazi stagnacije (ostvaruje 12 % dolazaka i 16 % noćenja). Turizam je i dalje samo dopuna ribarstvu i industriji, no i te grane snažno su zahvaćene krizom. Istovremeno snažniji razvoj turizma doživljava Lumbarda, u kojoj se ostvaruje 10 % dolazaka i 12 % noćenja, a turizam postaje glavna gospodarska grana. Lumbarda već tada premašuje prijeratni turistički promet i u punom je zamahu faze razvoja. U istoj je fazi i Blato, gdje se također doseže prijeratna razina turizma. U turizam

se ponovno uključuju Žrnovo i Račišće, no nepotpuna evidencija turističkog prometa zbog neprijavljivanja gostiju onemogućuje određivanje faze u ciklusu. Ponovno se povećava udio stranih turista (2001. ostvaruju 84 % dolazaka i 86 % noćenja), no to povećanje dijelom je vezano uz promjenu statističkog obuhvata domaćih i stranih turista (osamostaljenjem Hrvatske turisti iz drugih država bivše SFRJ počinju se voditi kao strani turisti, a Korčulu tradicionalno posjećuje relativno veliki broj slovenskih turista).

Konsolidacija (2002. – 2004.)

Nakon skoka 2000. i 2001., od 2002. rast turističkog prometa usporava. Turistički dolasci od 2001. do 2004. rastu prosječno 10 % godišnje i 2004. dosežu 155.840 ili 94 % poslijeratnog maksimuma. Broj noćenja raste prosječno 3,5 % godišnje i doseže 648.726 ili 87 % maksimuma. Prosječni boravak smanjuje se na 4,4 dana, što upućuje na segmentaciju turističke potražnje. Korčula i Vela Luka 2004. duboko su u fazi stagnacije, Lumbarda je na prijelazu iz faze razvoja i konsolidacije u stagnaciju, a Blato i Smokvica još su fazi razvoja. Iako trendovi u razvojnem ciklusu govore o zamoru klasičnoga turističkog proizvoda *sunce i more*, koji još uvijek prevladava u većini turističkih mjesta, jedino Korčula ulaže značajnije napore u razvoj složene turističke ponude.

Stagnacija (2005. – 2012.)

Turistički promet na Korčuli raste do 2006., kada se bilježi poslijeratni maksimum od 155.840 dolazaka i 746.527 noćenja, pri čemu dolasci premašuju prijeratni maksimum za 30 %, a noćenja su 20 % ispod prijeratnog maksimuma. Unatoč tome turistički promet na Korčuli nekoliko je puta niži nego na pojedinim većim hrvatskim otocima (primjerice Krk, Pag i Hvar) te u odnosu na turistički razvijene sredozemne otoke ima mali turistički promet. Od 2006. do 2012. turistički promet stagnira (smanjenje za 1 %), uza snažno izražene godišnje oscilacije, te je 2012. procijenjeno 153.590 dolazaka i 738.638 noćenja. Stagnacija je, uz unutarnje faktore, vezana i uz globalnu recesiju, zbog čega dio turista odabire jeftinije destinacije. Fazu stagnacije obilježava daljnje povećanje udjela stranih turista (2012. ostvaruju 90 % dolazaka i 91 % noćenja)¹⁰, što se može objasniti povećanjem interesa za selektivne oblike turizma na Korčuli, ali i oslabljenom kupovnom moći potencijalnih domaćih turista. U istom se razdoblju bilježi smanjenje broja postelja (2012. procijenjeno je 13.278 postelja ili 5 % manje nego 2004.), uz smanjenje osnovnih smještajnih kapaciteta (dio hotela kategoriziran je kao prenoćišta i ulazi u kategoriju *Ostalo*) i blago povećanje smještaja u kućanstvima.

Grad Korčula s 59 % turističkih dolazaka i 40 % noćenja (2012.) i dalje je glavni turistički centar. Lumbarda se u novije vrijeme ističe kao sekundarno središte (13 % dolazaka i 18 % noćenja), a Vela Luka na trećem je mjestu (11 % dolazaka i 13 % noćenja). Grad Korčula razvijeno je turističko mjesto s kompleksnom turističkom ponudom i povoljnom strukturom smještajnih kapaciteta. U funkcionalnom smislu povezan je s Lumbardom, u koju dio turista dnevno cirkulira na kupanje (zbog nedostatka plažnog prostora u samom gradu). S druge strane, turisti iz Lumbarde svoj odmor (motiviran pretežno boravkom uz more) dopunjuju posjetom kulturnoj baštini, manifestacijama i muzejima u gradu Korčuli. Turistička ponuda Lumbarde dopunjuje se ruralnim turizmom i gastroenološkom ponudom

(sorta vina grk). Stanovništvo Vele Luke u novije se vrijeme sve više okreće turizmu, potaknuto propašću ribarstva i slabljenjem industrije, i mogućnost preživljavanja traži u iznajmljivanju smještaja turistima u kućanstvima. U Blatu i u Smokvici turizam se i dalje svodi na kupališni turizam u priobalnim dijelovima, uz visoko izraženu sezonalnost.

Sva turistička mjesta nalaze se u fazi stagnacije s velikim izgledima da se ona nastavi, osim Blata, koje je u fazi razvoja. Direktori turističkih zajednica svjesni su nedovoljne razvijenosti i zamora turističkog proizvoda otoka te ulažu velike napore u njegovu unapređenje u svrhu segmentacije turističke ponude i revitalizacije turizma. Klasični turistički proizvod *sunce i more* dopunjuje se sportskim aktivnostima (trasiranje biciklističkih i pješačkih staza duž cijelog otoka), ponudom lokalne hrane i vina, prirodne i kulturne baštine te organizacijom tradicionalnih (folklor, korčulanski mačevalački plesovi) i suvremenih manifestacija (koncerti, ribarske večeri, izložbe). Cilj je postići imidž otoka kao destinacije s raznovrsnim događanjima cijele godine i s bogatom ponudom domaće hrane i vina. U novijem se razdoblju, zahvaljujući visokovrijednim i atraktivnim povijesnim ruralnim cjelinama te razvijenoj poljoprivredi (posebno vinogradarstvu), potiče razvoj ruralnog turizma, no zasad se svodi na iznajmljivanje nekoliko ruralnih vila za odmor. Lokalno stanovništvo još je uvijek orijentirano isključivo na poljoprivredu i nije svjesno mogućnosti koje pruža povezivanje poljoprivrede i ruralnog turizma. Iako se u tom obliku turizma ne može očekivati masovnost, on mogao bi pridonijeti zadržavanju stanovništva u unutrašnjim naseljima te očuvanju mreže naselja i kulturnoga krajolika.

Navedene aktivnosti mogle bi pridonijeti zadržavanju postojeće razine turizma na otoku ili njezinu blagom povećanju, no snažniji rast nije moguć bez većih infrastrukturnih projekata. *Strategija razvoja turizma Dubrovačko-neretvanske županije 2012. – 2022.* predviđa povećanje broja noćenja 2020. do 1,450.000 (što bi se postiglo, između ostaloga, i značajnim povećanjem broja turista izvan glavne turističke sezone), uz istovremeni značajni rast prihoda od turizma, rast kvalitete postojeće ponude smještajnih kapaciteta, unapređenje ljetnoga odmorišnog i nautičkog turizma te razvoj ruralnoga, gastroenološkoga, kulturnog i zdravstvenog turizma. Za razliku od postojećih trendova *Strategija* najveći dio povećanja turističkog prometa planira ostvariti u obnovljenim postojećim i novim hotelima i u ruralnom turizmu, a planira smanjenje udjela postelja u kućanstvima pretvaranjem u manje hotele ili izlaskom iz turizma. Kao preduvjet ostvarenja ciljeva definiranih *Strategijom* navode se opis povijesne jezgre Korčule na UNESCO-ovu Listu svjetske baštine (nominirana je 2007.) i realizacija infrastrukturnih projekata, posebno izgradnja manje zračne luke u blizini Smokvice, čime bi se otok povezao s važnijim emitivnim područjima u Europi i smanjio stupanj relativne udaljenosti, modernizacija postojećih i izgradnja novih hotela više kategorije u Veloj Luci i Korčuli te izgradnja marina u Veloj Luci i Brni.

Iako *Strategija* sadržava brojne poželjne elemente kvalitativnog poboljšanja turističke ponude, u uvjetima trenutačne turističke ponude i društveno-gospodarske situacije teško je očekivati značajniji rast turističkog prometa, a posebno udvostručenje u sljedećih nekoliko godina. Usto, dvojbena je ostvarenje pojedinih aktivnosti, posebno u ruralnom turizmu, s obzirom na ostarjeli dobni sastav, nedostatak visokoobrazovanih kadrova kao nositelja razvoja te interesa za razvoj komplementarne turističke ponude. S obzirom na još uvijek nedovoljnu valoriziranost turističkih potencijala otoka predstavnici turističkih zajednica očekuju umjereno povećanje turističkog prometa, no navode kako su trendovi

rasta smještajnih kapaciteta različiti od onih predviđenih *Strategijom*. Osnovnom prijetnjom smatraju povećanje masovnosti turizma (u ljetnoj sezoni), povezano s nekontroliranom, a često i neplanskom i neestetskom gradnjom privatnih objekata za iznajmljivanje turistima, što dovodi do pada kvalitete turističkog iskustva.

ZAKLJUČAK

Razvoj turizma na Korčuli od Drugoga svjetskog rata do danas analiziran je u dva razvojna ciklusa međusobno odvojena Domovinskim ratom. Naime poslijeratna obnova turizma ima sva obilježja novoga razvojnog ciklusa i moguće je izdvojiti zasebne faze (Čorak, 2006; Garay i Čanoves, 2011). No zbog preklapanja obilježja različitih faza, izraženih godišnjih oscilacija i brzih promjena, granice pojedinih faza nije bilo moguće jednostavno ni jednoznačno odrediti primjenom kvantitativnih kriterija, što se često isticalo kao problem prilikom primjene modela na drugim turističkim područjima (Agarwal, 1997; Monfort Mir i Ivars Baidal, 2001; Andriotis, 2006a; Pulina i Biagi, 2006; Russo, 2006).

U oba razvojna ciklusa na Korčuli potvrđeno je da se snažnija ekspanzija turizma i smještajnih kapaciteta odvija u fazi razvoja (Butler, 1980), no uz različita kvalitativna obilježja. Ekspanzija turističkih kapaciteta u prvome razvojnom ciklusu odvija se pod kontrolom države i ti se objekti uglavnom smještaju na rubovima naselja ili izvan njih, čime se izbjegava masovna i nekontrolirana gradnja privatnih hotela u nizu uz obalu svojstvena drugim sredozemnim turističkim područjima (Ioannides, 2001; Pulina i Biagi, 2006; Andriotis, 2006a; Garay i Čanoves, 2011). Za razliku od drugih istraživanih područja (Ioannides, 2001; Andriotis, 2006a; Chapman i Speake, 2011) turizam u tom razdoblju ne istiskuje druge gospodarske grane, nego se razvija usporedo s poljoprivredom, ribarstvom, industrijom i pomorstvom. Snažna fizionomska transformacija obalnog pojasa odvija se u fazi razvoja u drugome razvojnom ciklusu pod utjecajem nekontroliranog rasta smještajnih kapaciteta (pretežno u kućanstvima), a dijelom je potaknuta i krizom drugih gospodarskih grana.

Snažniji turistički razvoj otoka od šezdesetih temelji se na rastućoj potražnji za jednostavnim klasičnim turističkim proizvodom *sunce i more*, kao i u većini sredozemnih turističkih područja (Formica i Uysal, 1996; Knowles i Curtis, 1999; Andriotis, 2003; Pulina i Biagi, 2006; Chapman i Speake, 2011; Garay i Čanoves, 2011). Zbog nedovoljnog razvoja komplementarne turističke ponude i drugih oblika turizma taj proizvod već nakon dva desetljeća prestaje biti atraktivan, zbog čega se teško održava postojeća razina posjećenosti, što dovodi do opadanja (Butler, 1980; Garay i Čanoves, 2011). Domovinski rat prekida turistički razvoj i odgađa diversifikaciju turističkog proizvoda na dulje razdoblje, no, za razliku od Butlerova (1980) modela, turistički dolasci na Korčuli vrlo se brzo vraćaju na prijašnju razinu, dok prijeratni maksimum noćenja do danas nije postignut.

Poslijeratna obnova turizma odvija se uglavnom stihijski na temelju istoga turističkog proizvoda kao i prije rata te se malo pozornosti pridaje razvoju turističkog proizvoda i drugih oblika turizma. Zbog toga Korčula nakon samo dvanaest godina od početka novog ciklusa ulazi u fazu stagnacije. Suočeni s mogućim ponovnim opadanjem, tek se tada počinju ulagati značajniji naponi u diversifikaciju turističkog proizvoda i razvoj različitih oblika turizma, s ciljem zadržavanja postojeće razine posjećenosti. Unapređenje turističke

ponude ne provodi se potpunom reorganizacijom turističkog proizvoda (Agarwal, 2002), nego uključivanjem u ponudu dotad nedovoljno upotrijebljenih turističkih resursa (Butler, 1980), a diversifikacijom se nastoje privući turisti viših platežnih sposobnosti (Aguilò i dr., 2005; Dodds, 2007; Farsari i dr., 2007; Chapman i Speake, 2011).

Daljnji razvoj turizma na Korčuli ovisit će o stupnju unapređenja prometne i turističke infrastrukture te o razvoju složene turističke ponude i oblikâ turizma. Bez značajnijih poboljšanja teško se može očekivati intenzivniji turistički rast, a s obzirom na stagnaciju drugih gospodarskih djelatnosti sve veći dio stanovništva orijentirat će se na turizam. Uz unapređenje postojeće ponude daljnji razvoj turizma trebao bi se fokusirati na vrednovanje nedovoljno iskorištene prirodne i kulturne baštine, produljenje turističke sezone i povezivanje s drugim gospodarskim granama (prije svega poljoprivredom), što bi većem dijelu stanovništva omogućilo uključivanje u turizam.

POZIVNE BILJEŠKE

- ¹ Garay i Cànoves (2011) taj proces povezuju s razdobljem fordizma i na primjeru Katalonije to razdoblje turističkog razvoja izdvajaju u zasebni fordistički razvojni ciklus.
- ² Podaci o posteljama po smještajnim kapacitetima objavljuju se tek od 1972. U trenutku pisanja rada turistički podaci na razini naselja za 2013. i 2014. još nisu dostupni, pa nisu uključeni u analizu.
- ³ Broj noćenja realniji je pokazatelj stupnja turističkog razvoja od turističkih dolazaka jer utječe na aktivnosti i sadržaje koji se prakticiraju tijekom boravka u turističkom području.
- ⁴ Za 1964. nije iskazan turistički promet po vrstama smještajnih kapaciteta, pa se u analizi upotrebljavaju podaci za 1965.
- ⁵ Pod domaćim turistima do 1990. vode se turisti iz svih republika bivše SFRJ.
- ⁶ Prema kriterijima Lundtorpa i Wanhila (2001) primijenjenima na noćenja, godine 1978. i 1979. ušle bi u fazu konsolidacije, odnosno stagnacije, no zbog visokih stopa rasta uključene su u fazu razvoja.
- ⁷ Većina osnovnih smještajnih kapaciteta izgrađenih do 1990. u vlasništvu je države, a lociraju se uglavnom na rubovima izgrađenih dijelova naselja.
- ⁸ Noćenja već 1994. pokazuju ulazak u fazu razvoja, no s obzirom na ratne uvjete do sredine 1995. opravdano je 1996. godinu označiti kao početak faze razvoja.
- ⁹ Porast 1999. nakratko prekida kriza na Kosovu.
- ¹⁰ Struktura turističkog prometa prema vrsti smještajnih kapaciteta i zemlji podrijetla 2012. odnosi se na registrirani turistički promet i ne uključuje procijenjene podatke za nautički turizam.

LITERATURA

- Agarwall, S., 1997: The Resort Cycle and Seaside Tourism: An Assessment of its Applicability and Validity, *Tourism Management* 18, 56-73.
- Agarwall, S., 2002: Restructuring seaside tourism: The resort life-cycle, *Annals of Tourism Research* 29 (1), 25-55.
- Aguiló, E., Alegre, J., Sard, M., 2005: The persistence of the *sun* and *sand* tourism model, *Tourism Management* 26, 219-231.
- Akis, S., Peristianis, N., Warner, J., 1996: Residents' attitudes to tourism development: the case of Cyprus, *Tourism Management* 17 (7), 481-497.
- Andriotis, K., 2003: Coastal Resorts Morphology: The Cretan Experience, *Tourism Recreation Research* 28 (1), 67-76.
- Andriotis, K., 2004: The Perceived Impact of Tourism Development by Cretan Residents, *Tourism and Hospitality Planning and Development* 1 (2), 1-22.
- Andriotis, K., 2006a: The Cretan Resort Cycle: From Wealthy Explorers and Cruisers to Mass Tourism, u: *Promises and Perils in Hospitality and Tourism Management* (ed. Dixit, K.), Aman Publications, New Delhi, 261-280.
- Andriotis, K., 2006b: Hosts, Guests and Politics: Coastal Resorts Morphological Change, *Annals of Tourism Research* 33 (4), 1079-1098.
- Blažević, I., 1987: *Povijest turizma Istre i Kvarnera*, Otokar Keršovani, Opatija.
- Buhalis, D., 2000: Marketing the competitive destination of the future, *Tourism Management* 21 (1), 97-116.
- Butler, R., 1980: The Concept of a Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources, *Canadian Geographer* 24, 5-12.
- Chapman, A., Speake, J., 2011: Regeneration in a mass-tourism resort: The changing fortunes of Bugibba, Malta, *Tourism Management* 32, 482-491.
- Christaller, W., 1955: Beiträge zu einer Geographie der Fremdenverkehr, *Erdkunde, Band IX, Heft 1*, 1-19.
- Christaller, W., 1963: Some considerations of tourism location in Europe: The peripheral regions – underdeveloped countries – recreation areas, *Regional Science Association Papers XII*, Lund Congress, 95-105.
- Čorak, S., 2006: Modification of the Tourism Area Life Cycle Model for (Re)inventing a Destination: The Case of the Opatija Riviera, Croatia, u: *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1.: Applications and Modifications* (ed. Butler, R. W.), Channel View Publications, Clevedon, 271-286.
- Dodds, R., 2007: Sustainable Tourism Policy – Rejuvenation or a Critical Strategic Initiative, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research* 18 (2), 277-298.
- Douglas, N., 1997: Applying the Lifecycle Model to Melanesia, *Annals of Tourism Research* 24, 1-22.
- Erotokritakis, K., Andriotis, K., 2006: Residents' perceptions towards tourism in a rural Cretan community, *International Conference of Trends, Impacts and Policies on Tourism Development, Crete, Greece*, 15-18 June 2006, xx-xx.
- European Commission, 2002: *Early warning system for identifying declining tourist destinations, and preventive best practices*, Enterprise Directorat-General, Office for Official, Publications of the European Communities, Luxembourg.
- Farsari, Y., Prastacos, P., 2003: Towards a framework for establishing policy goals for sustainable tourism in Mediterranean popular destinations, u: *Sustainable Planning and Development* (eds. Beriatos, E., Brebbia, C. A., Coccossis, H., Kungolos, A.), WIT Press, Southampton, XX-XX.
- Farsari, Y., Butler, R., Prastacos, P., 2007: Sustainable tourism policy for Mediterranean destinations: issues and interrelationships, *International Journal of Tourism Policy* 1 (1), 58-78.
- Formica, S., Uysal, M., 1996: The revitalization of Italy as a tourist destination, *Tourism Management* 17 (5), 323-331.

- Foster, D. M., Murphy, P., 1991: Resort cycle revisited. The retirement connection, *Annals of Tourism Research* 18 (4), 553-567.
- Garay, L., Cànoves, G., 2011: Life Cycles, Stages and Tourism History. The Catalonia (Spain) Experience, *Annals of Tourism Research* 38 (2), 651-671.
- Haywood, M. K., 1986: Can the tourist area life cycle be made operational? *Tourism Management* 7(3), 154-167.
- Hovinen, G., 1981: A tourist cycle in Lancaster County, Pennsylvania, *Canadian Geographer* 15 (3), 283-286.
- Ioannides, D., 1992: Tourism development agents: The Cypriot resort cycle, *Annals of Tourism Research* 19 (4), 711-731.
- Ioannides, D., 2001: The dynamics and effects of tourism evolution in Cyprus, u: *Mediterranean tourism: Facets of socioeconomic development and cultural change* (eds. Apostolopoulos, Y., Leontidou, L., Loukissas, P.), Routledge, London i New York, 129-145.
- Ivars i Badal, J., Rodríguez Sanchez, I., Rebollo, J. F. V., 2013: The evolution of mass tourism destinations: New approaches beyond deterministic models in Benidorm (Spain), *Tourism Management* 34, 184-195.
- Knowles, T., Curtis, S., 1999: The Market Viability of European Mass Tourist Destinations: A Post-Stagnation Lifecycle Analysis, *International Journal of Tourism Research* 1, 87-96.
- Kruczek, Z., Szromek, A. R., 2011: Using R.W. Butler's model to interpret the development of tourist attractions, based on the example of the salt mine in Wieliczka, *Folia Turistica* 25 (1), 249-263.
- Letica, Z., 2000: Djetinjstvo korčulanskog turizma (I. dio), *Godišnjak grada Korčule* 5, 249-289.
- Letica, Z., 2001: Djetinjstvo korčulanskog turizma (II. dio), *Godišnjak grada Korčule* 6, 395-434.
- Lundtorp, S., Wanhill, S., 2001: Resort life cycle theory: Generating processes and estimation, *Annals of Tourism Research* 28 (4), 947-964.
- Lundtorp, S., Wanhill, S., 2006: Time Path Analysis and TALC Stage Demarcation, u: *The Tourism Area Life Cycle: Vol. 2: Conceptual and Theoretical Issues* (ed. Butler, R. W.), Channel View Publications, Clevedon, 138-149.
- Martin, B., Uysal, M., 1990: An examination of the relationship between carrying capacity and the tourism lifecycle: Management and policy implications, *Journal of Environmental Management* 31, 327-333.
- Manente, M., Pechlaner, H., 2006: How to define, identify and monitor the decline of tourist destinations: Towards an Early Warning System, in: *The Tourism Area Life Cycle: Vol. 2: Conceptual and Theoretical Issues* (ed. Butler, R. W.), Channel View Publications, Clevedon, 235-253.
- Miossec, J. M., 1977: Un modèle de l'espace touristique, *L'Espace Géographique* 1, 41-48.
- Mirošević, L., 2012: Suvremeni demografski procesi i sastav stanovništva Vele Luke, *Luško libro* 20, 121-128.
- Monfort Mir, V. M., Ivars Baidal, J. A., 2001: Towards sustained competitiveness of Spanish tourism, in: *Mediterranean tourism: Facets of socioeconomic development and cultural change* (eds. Apostolopoulos, Y., Leontidou, L., Loukissas, P.), Routledge, London i New York, 17-38.
- Morgan, M., 2005: Quality and sustainability in established destinations: Who pays?, in: *Global Tourism* (ed. Theobald, W. F.), Elsevier, London, 346-362.
- Oreja Rodríguez, J. R., Parra-López, E., Yanes-Estévez, V., 2008: The sustainability of island destinations: Tourism area life cycle and teleological perspectives. The case of Tenerife, *Tourism Management* 29, 53-65.
- Pirjevec, B., Kesar, O., 2002: *Počela turizma*, Mikrorad i Ekonomski fakultet, Zagreb.
- Plog, S. C., 1974: Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly* 14 (4), 55-58.
- Plog, S. C., 2001: Why Destination Areas Rise and Fall in Popularity: An Update of a Cornell Quarterly Classic, *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 11-24.
- Pulina, M., Biagi, B., 2006: Regional public policy and tourism life cycle: the case of Sardinia, *46th Congress of the European Regional Science Association University of Thessaly (Volos, Greece)*, 30 August – 3 September 2006, xx-xx.

- Robinson, M., 1996: Sustainable tourism for Spain: principles, prospects and problems, in: *Tourism in Spain – Critical Issues* (eds. Barke, M., Towner, J., Newton, M.), Wallingford, CAB International, 401-426.
- Russo, A. P., 2002: The “vicious circle” of tourism development in historical cities, *Annals of Tourism Research* 29 (1), 165-182.
- Russo, A. P., 2006: A Re-Foundation of TALC for Heritage Cities, u: *The Tourism Area Life Cycle: Vol. 1. Applications and modifications* (ed. Butler, R. W.), Channel View Publications, Clevedon, 139-161.
- Strapp, J., 1988: The Resort Cycle and Second Homes, *Annals of Tourism Research* 15 (4), 504-516.
- Vojnović, N., 2012a: Obilježja životnog ciklusa odabranih turističkih destinacija istarskog priobalja, *Ekonomska misao i praksa* 21 (2), 751-772.
- Vojnović, N., 2012b: Stagnacija turističke destinacije: primjer Pule, *Hrvatski geografski glasnik* 74 (2), 113-128.
- Vukonić, B., 2005: *Povijest hrvatskog turizma*, Prometej, Zagreb.
- Zhong, L., Deng, J., Xiang, B., 2008: Tourism development and tourism area life-cycle model: A case study of Zhangjiajie National Forest Park, China, *Tourism Management* 29, 841-856.
- Zmysłony, P., 2011: Application of the Destination Life Cycle Concept in Managing Urban Tourism: Case of Poznan, Poland, *Proceedings of the International Conference on Tourism (ICOT 2011): Tourism in an Era of Uncertainty*, Rhodes Island, Greece, 27 – 30 April 2011, 867-878.

IZVORI

1. *Digitalni atlas Republike Hrvatske (DARH)*, GIS Data, Zagreb, 2005.
2. *Intervju s Hanom Turudić*, direktoricom TZ-a Grada Korčule, Korčula, 18. lipnja 2014.
3. *Intervju s Antom Šestanovićem*, direktorom TZO-a Lumbarda, 17. lipnja 2014.
4. *Intervju s Dorjanom Dragojevićem*, direktorom TZO-a Vela Luka, 17. lipnja 2014.
5. *Intervju s Martinom Maretić*, direktoricom TZO-a Smokvica, 18. lipnja 2014.
6. *Promet turista u primorskim mjestima I-XII 1965. – 1968.*, *Dokumentacije*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1966. – 1969.
7. *Promet turista u primorskim mjestima 1969. – 1974.*, *Dokumentacije*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1970. – 1975.
8. *Promet turista u primorskim općinama 1975. – 1990.*, *Dokumentacije*, Republički zavod za statistiku, Zagreb, 1976. – 1991.
9. *Promet turista u primorskim općinama 1991. – 1993.*, *Statistička izvješća*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1992. – 1994.
10. *Promet turista u primorskim gradovima i općinama 1994. – 2005.*, *Statistička izvješća*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 1995. – 2006.
11. *Središnji registar prostornih jedinica RH*, Državna geodetska uprava, Zagreb, 2013.
12. *Strategija razvoja turizma Dubrovačko-neretvanske županije 2012. – 2022.*, Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije i Horwath Consulting, Dubrovnik, 2013.
13. *Turizam u primorskim gradovima i općinama 2006. – 2009.*, *Statistička izvješća*, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2007. – 2010.
14. *Turizam u 2010., 2011. i 2012.*, Interna baza podataka po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb, 2011. – 2013.

SUMMARY

Tourism Development and Stagnation of Korčula Island in the Model of the Tourism Area Life Cycle

Ivan Šulc

The paper analyses the tourism area life cycle of Korčula Island in the 1964-2012 period using Butler's (1980) model, with special emphasis on the actual life cycle stage. Objectives of the papers were: (1) to determine the life cycle of the island since 1960s, (2) to evaluate spatial differences in the life cycle of different tourist resorts on the island since 1960s, and (3) to define the actual life cycle stage and its features. The tourism area life cycle was investigated using a combined quantitative and qualitative approach based on tourism indicators (according to Lundtorp and Wanhill, 2001 criteria), information obtained by structured interviews conducted with headquarters of tourist boards on Korčula Island and field observation. Tourism development on the island was analysed within two life cycles separated by the Homeland War (1991-1995).

More intensive tourism development after World War II was based on existing accommodation capacities and information; therefore, a new life cycle began with an *involvement stage*. Korčula adapted its tourist offer to the growing demand for the *Sun and Sea* tourist product. In the early 1960s the island had entered the *development stage* that lasted until 1979. In that period tourism spread from the city of Korčula and Vela Luka, the main tourist centres, to other island settlements. The city of Korčula relied upon tourism and maritime affairs, while in other island settlements, tourism was only a complementary activity to agriculture, fishing, industry and stone extraction. The development stage was marked by more intensive growth of tourism and construction of hotels and similar facilities owned by the state on the edge of existing settlements, initiation of health tourism and moderate internationalization of tourism.

In 1980, the island entered the *consolidation and stagnation stage*, marked initially by decrease in tourist turnover due to the global economic crisis while the accelerated growth after 1985 resulted in reaching the peak of tourist turnover in 1987. Slower growth of tourist nights (2 %) than arrivals (32 %) and decrease in the average stay were indicating changing trends in travel, emphasising shorter trips and special interests. With a simple *Sun and Sea* product the island could not compete with other destinations; it started losing popularity and in 1988 entered the *decline stage* marked by decrease in tourist turnover and intensified by the outbreak of the Homeland War in 1991.

Due to the different economic and political situation, characteristics of the tourist product and demand, the after-war period was defined as a new life cycle. Rejuvenation started in 1993 and initiated a new *involvement stage (1993-1995)*. The end of the war marked the new *development stage (1996-2001)* during which tourist arrivals increased 5 times and tourist nights 3.5 times, but still on the same attraction basis and tourist offer. Rapid growth of tourist turnover and loss of working places during the economic transition and privatisation forced the local population to turn to tourism by investing in accommodation in households, which resulted in rapid increase in the number of tourist beds. Uncontrolled construction of oversized houses caused ribbon development and physical transformation of coastal areas resulting in forming micro-agglomerations along the coast. In the 2002-2004 period, the island recorded slower tourism growth immanent to the *consolidation stage*.

In 2005, Korčula entered the *stagnation stage* again. The post-war maximum of 155,840 arrivals and 746,527 nights was reached in 2006 while and tourist turnover has oscillated on a similar level since then. Beside decreasing popularity of the simple tourist product, stagnation was induced by the global recession. The city of Korčula has remained the tourist centre of the island with a complex tourist offer, followed by Lumbarda as the secondary tourist centre. The population of Vela Luka, faced with the crisis in fishing and industry, has been orienting to tourism more intensively. Tourism in Blato and Smokvica is still based on simple coastal tourism. In 2012, all resorts were in the stagnation stage, except for Blato in the development stage.

Faced with underdevelopment and saturation of the island tourist product, great efforts have been put into diversification of the tourist product, including nautical tourism, sports activities, local food and wine, natural and cultural heritage and events. The goal is to form the image of a destination with rich tradition, abundant events and good food and wine. However, present efforts and planned activities could help in maintaining the existing level of tourism or even in a mild increase, but more intensive growth is not possible without larger projects and development of a complex tourist offer.

Primljeno (Received): 28-09-2014

Prihvaćeno (Accepted): 05-12-2014

Ivan Šulc, mag. geogr.
Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek
Marulićev trg 19/II, 10 000 Zagreb
isulc@geog.pmf.hr